

ЗАМАН

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: smikbr.ru/zaman

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы К.В.Коковну Халкыны бирлигини кюнү бла А Л Г Ы Ш Л А У У

**Къабарты-Малкъарны хурметли жамааты!
Сизни Халкыны бирлигини кюнү бла алгыш-
лайма!**

Бу байрам бла кыралны къадарында кѣп тюрленуле эмда махтаулу кезуле байламдыла. Ол тууган жерге сыймеклики бла бийик инсанлык сезими, миллет биригулюкню эмда Ата журтну келир заманы ючюн бирча жуаплы болууну белгисиди. Ма ол ниет эмда адеп-къылык хазнала бирикдиргендиге халкыбызны тарыхыбызны бек кыйын кезулеринде, ма ала болушхандыла тѣзоп болмазча сыналадан къутулурга да.

Бюгюнлюкде да Ата журтубузну деменгилигини бла

бузулмазлык кючюну мурдорун ма ол хазнала тутадыла. Ала кыралыбызны кѣп миллетли халкын уллу къоркъуула-ны аллында бирикдиредиле, Россей ырахатлы жашау этер эмда жашнар ючюн, белгиленген муратлагъа жетерге кѣллендиредиле.

Ата-бабаларыбыз осуят этген тарых эмда ниет байлыгыбызны сакъласа, биригибизни бла бир ниетлигибизни кючлей барсак, биз не уллу кыйынлыкъланы да хорла-яллыгыбызга, деменгили Ата журтубузну келир заманы ырахатлы эмда монглу болурча эталлыгыбызга бир ише-клигим жокъду.

БАЙРАМ

Миллетлени араларында келишулюк кючленгенни сезгенлени саны эки кереге ѳсгенди

Россейде 4 ноябрьде Халкыны бирлигини кюнү белгиленеди. Бир жанындан, ол жаш кырал байрамдан бириди, алай аны тарыхы ѳмюрлени теренине кетеди. Ол РФ-ни кѣп миллетли халкыны, бюгюнлюкде уа кыралда 350-ден аслам миллет жашайды, бириги-нини, къарындаш байламлыкъланы белгисине бурул-ганды.

МАГЪАНАСЫ

4 ноябрьде Россейде къаллай байрам белгиленгенни бир 3-4 жыл мындан алгъа кѣпле билген да этмей эдиле. Алай бюгюнлюкде уа ол адамла таныгъан къуанчла-дан бирине айланганды. Анга уа бу кюнледе ВЦИОМ белгиле этген шартла да шагъатлыкъ этедиле. Сорудан ачыкъланганыча, тинти-улеге къатышханланы 75 проценти бу байрамны магъаналыгын белгилегендиге. Сѳзге, 2019 жылда байрам керек болганыны юсюнден сорууга къатышханланы жаланда 24 проценти айтхан эдиле.

«Ахыр беш жылы ичинде Халкыны бирлигини кюнүча байрамла кыралда ахырда керекмейди-

ле дегенлени саны 21 процент-ге азайганды», - деп айтылады ВЦИОМ-ну тинтиулеринде.

Энтта бир шарт. Онбеш жыл мындан алгъа бу байрам Кузьма Минин бла Дмитрий Пожарский Москваны эркин этгенлери бла байламлы бол-ганын россейлилени жаланда 13 проценти билгендиге. Бюгюнлюкде уа бу тарых магъаналы хорламны юсюнден хар тѳртюнчю инсан биле-ди – 24 процент. Аны бла бирге байрамны 1917 жылда Октябрь революция бла къатышдыргъанла да бардыла.

Хау, инсанланы жартысы байрам-ны мурдорун билмейдиле. Болсада тинтиуле бардырылган битве кези-уно шартларын тенгешдиргенде,

андан аз тарихле алыкъа болмагъ-андыла. Ол да халкъда кыралны тарыхына сейир ѳсгенине, Халкыны биригини кюнюно даражасы иги-ленгенине шагъатлыкъ этеди, деп белгилегендиге тинтиучюле.

Дагъыда сагъыш этерча шарт-ла. Былтыр кыралда миллетлени араларында бирлик кючленгенни сезгенлерин айтханланы саны эки кереге ѳсгенди! 2022 жылда алай сагъыш этгенле жаланда 31 процент болгандыла. Былтыр а инсанлары жартысында асламы – 56 процент – сезедиле миллетлени бириклери кючленгенни.

Ахыры 4-чю бетдеи.

Бушуу

Владимир Путин Юрий Темиркановну ахлуларына къайгы сѳз бергенди

Кремльни сайтында Владимир Путинни Юрий Темиркановну жууукъларына бла ахлуларына къайгы сѳзю басмаланганды.

«Сизни юйорге келген уллу бушуу бла байламлы къайгы сѳз береме.

Юрий Хатуевич Темиркановну кетгени бизни бар-рыбызга да ачылу иш болганды. Ол Россейни ахшы уланларындан эди. Россейли эм битеудуния искусствону бла культураны айнытууга уллу кый-ын салган адамладан бири эди. Аны фахмусуна багъа бичген кыйынды. Юрий Хатуевич саулай жашаууну искусствого жоралаганды, адамлагъа кесини фахмусундан юлюш этерге сыйгенди, жан-даурлукъ этерге не заманда да угъай демегенди.

Аны аты бизни барыбызны да эсибизде ѳмюрлеге сакъланырыкъды», - деп айтылады Россейни Пре-зидентини къайгы сѳзюнде.

«Аны Россейни маданиятына бла санатына салгъан кыйынына багъа бичер амал жокъду»

КЪМР-ни Башчысы Казбек Кокос Юрий Темиркановну жууукъларына бла ахлуларына къайгы сѳз бергенди.

«Къабарты-Малкъарга уллу бушуу сынарга тюш-генди – айтхылыкъ жерлешибиз, шѳндюго дунияны бек фахмул дирижерларыннан бири, СССР-ни халкъ артисти, Къабарты-Малкъар АССР-ни халкъ артисти Юрий Хатуевич Темирканов жашаудан кетгенди.

Адамлыгы уллу болгъан, огъурлу, фахмулу, аны бла бирге уа адежли эмда иш кѣллю Юрий Хатуевични жамауатны аллында намысы бийикде жюригенди, халкъ бек сыйгенди. Аны Россейни маданиятына бла санатына салгъан кыйынына багъа бичер амал жокъду.

1988 жылдан Юрий Хатуевич Санкт-Петербургну филармониясында Россейни академиялы сим-фония оркестрини баш дирижер болганды, арт жыллада ол белгиле коллективни художестволу башчысы болуп ишлегенди. Оркестрини аты битеу дуниягъа айтылган эсе, ол Юрий Хатуевич Темир-кановну хайырындан болганды.

Юрий Хатуевич Темирканов - Ленинни орденини кавалериди (1983) эмда «Ата журтну аллында кый-ыны ючюн» орденини битеу даражаларыны иесиди. Педагог эмда жамауат къуллукъчу, сыйлы саугъала-ны бир ненчасыны, ол санда РСФСР-ни М.Горький атлы Къырал саугъасыны (1971) эмда СССР-ни эки Къырал саугъаларыны (1976, 1985), дагъыда РФ-ни Къырал саугъасыны (1999, 2017) лауреатыды.

Юрий Хатуевич Нальчикде 1938 жылы 10 де-кабринде тууганды. Музыка бла 9 жылындан кюрешип башлаганды. Ленинградда Н.А.Римский-Корсаков атлы консерваториядагъы музыка школну, ызы бла Ленинградны консерваториясын бошагъан-ды. Ленинградны Д.Шостакович атлы филармония-сыны оркестрини художестволу башчысы эмда баш дирижеру болуп ишлегенди.

Ол Санкт-Петербургда жашаганды эм ишле-генди, алай тууган республикасына терк-терк келгенди. Аны фахмусу жаланда Россейиники болуп къалмай, битеу дунияныкъы эди.

Бек бушуу этебиз. Юрий Хатуевич Темирканов Къабарты-Малкъарны айтхылыкъ жашларыннан бири болганды. Ол бизни жюреклерибизде ѳмюр-леге сакъланырыкъды. Юрий Хатуевични жууукъларына бла ахлуларына къайгы сѳз береме».

Жазылыу-2024

Газет – жашауубузну кюзгюсю

«Заман» газетни студент жылларымдан бери да алып окъуйма. Шѳндю уа Къабарты-Мал-къар кырал университетде Отарланы Керим атлы маданият арада ишлейме да, мында анга жаздырмай къоймайбыз. Нек дегенде, бирин-чиден, бизге студентле кѣп келедиле. Ала ана тилибизде чыкъган газет, журналны да билирге керекдиге. Суйселе, сыймеселе да, алагъа эс бурмай къоймайдыла, алып окъуйдула. Бир-бирле газетни окъур ючюн окъуна келедиле.

Экинчиден, «Заман» – миллетни бетиди, аны жашаууну кюзгюсю. Ол себепден бек алгъа кесибиз багъларга, сыйларга керекбиз. Аны анга тутхулулукъ этуеу бла, заманында жазды-руеу бла эталлыкъбыз.

ДОДУЛАНЫ Джамиля,
КЪМКЪУ-да Отарланы Керим атлы маданият араны башчысы.

БИЗНИ ИНДЕКСИБИЗ – П 5893

Жарсы

ТЕМИРКАНОВ
Юрий Хатуевич

1967 жылда Ленинград филармониясы симфония оркестрине биринчи кере энчи дирижёрлук этгенди.

1976-1988 жыллада Ленинградны С. Киров (бу сагата Маринский театр) Академиялы Малый опера эм балет театрында художестволу таматаны бла баш дирижёрну күүлукларында ишлегенди.

1988 жылда Юрий Хатуевич Темирканов Ленинградда Д. Д. Шостакович атлы кырал филармонияда Академиялы симфония оркестри художестволу таматасы эм баш дирижёру болганды.

2007-2009 жыллада Уллу театры чакырылып баргъан баш дирижёру болганды.

Кесини арымай-талмай урунуу бла, ишине кытылыгы бла, бийик фахмус эмда адамга сыймеклиги бла Юрий Хатуевич санатны бек бийигине чыкырганды. Аны миллет чекле, тил чекле деп билмеген чыгармачылыгында бир бирлешдириу башламчылык бар эди. Ол шарт а, миллеттери, динлери, тиллери да кыяллы болсала да, адамлага бир бирлерин ангыларга болушханды. Ол дунияны бек аламан оркестрлерине таматалык этгенди, кьада аны биргесине ишлер насып берген музыкантла, аны закиллигине сейирлери кырумагъан тынгылаучула да Юрий Хатуевични жюрекден сыйгендиле эм анга сый бергендиле.

Адамлык жаны бла, профессионал жаны бла да ол башхалага ушамай эди, аны бек баш ышанлары – жашауга жарык кез бла кыраганды, Россейни, Ата журтун, халкын таза улан сыймеклик бла сыйгени эдиле. Ол халал адамны жашау жолунда жюрек ачыктыгы, огурулуугу, терен интеллигентлиги бизге дайым юлюк турлукудула.

Юрий Хатуевич Темирканов «За заслуги перед Отечеством» орденни толу кавалери, Россейни бек сыйлы кырал саугаларыны лауреаты эди.

Къабарты-Малкьарны закий жашы Юрий Хатуевич Темиркановну жарык сыфаты бизни жюрекле-рибизде ёмюрге саквланырыкды.

2023 жылда 2 ноябрьде Къабарты-Малкьарны бек сыйлы инсанларындын бири – белгили дирижёр эм шёндюго заманны айтхылык музыканты, Санкт-Петербургда Д. Д. Шостакович атлы кырал филармонияны оркестрини художестволу таматасы, СССР-ни халкь артисти Юрий Хатуевич Темирканов жашаудан кетгенди. Анга 84 жыл бола эди.

Юрий Хатуевич 1938 жылда 10 декабрьде Нальчикде тууганды.

1953-1957 жыллада Ленинградны Н.А. Римский-Корсаков атлы консерваториясыны кырамында болгъан энчи музыка школда кыл кьобуз бла алыта ойнаргга юйреткен класслада окугъанды. Андан сора уа алыт жаны бла Ленинградны Н.А. Римский-Корсаков атлы консерваториясын бошаганды.

1962-1968 жыллада – консерваторияны дирижёр факультетини опера-симфония дирижированиядан И. А. Мусинни студенти эм аспиранты.

1966-1972 жыллада – Ленинградны Академиялы Малый опера эм балет театрында дирижёр.

Коков К.В., Егорова Т.Б., Мусулканы А.Т., Макоев Т.Э., Кодзоков М.М., Альтудов Ю.К., Амшкова Ф.К., Апажев А.К., Аггаланы Ж.Ж., Ахохов Р.Х., Бекизов Р.Х., Бердов Х.А., Бифов А.Ж., Геккиланы З.Д., Геляхланы А.С., Говоров С.А., Губин Г.С., Дзамиков К.Ф., Жанатайлыны С.А., Залийханлыны М.Ч., Зумакулланы Б.М., Зумакулланы Т.М., Иванов П.М., Каноков А.Б., Канунников А.Д., Карданов М.Н., Кармоков Х.М., Коков Ю.А., Кумахов М.Л., Кунижев М.А., Нахушев З.А., Опрышко О.Л., Рахайланы А.И., Родина В.С., Сохроков Х.Х., Таов П.К., Тхагазитов Ю.М., Улбашланы М.М., Федченко Л.М., Хашхожев А.Б., Хаупа Дж.К., Хафицэ М.М., Хубиев М.Б., Шхагошев А.Л.

Хурметлеу

Ачык жюрекли халга

Битеудуня искусствода бушуулу иш болганды – 2 ноябрьде айтхылык дирижёр, педагог, СССР-ни халкь артисти, СССР-ни эки кырал саугасыны лауреаты Юрий Хатуевич Темирканов дунясын алышханды.

Юрий Хатуевични эсгерирге Нальчикде Музыка театрга артистле, жырчыла, тепсеучюле, күүлукчула, аны чыгармачылыгын сыйген аслам адам жыйылгандыла. Аланы алларында сёлеше, республиканы маданият министри Мухадин Кумахов Юрий Темиркановну фахмусу, адамлыкы да уллу болгъанларын чертип айтханды.

Багъалы шухларым, биллай ачылу халар келлигин бирибиз да сакъламай эдик. Ол жангыз да россейли маданиятха угъай, саулай дунягга да уллу жарсыдуу. Нек дегенде, аллай дирижёрла ёмюрлеге бир кере жаратыладыла. Ол хар не жаны бла деминги, юлгюлю инсан эди. Бийик жетишиллерине кырамай, Юрий Темирканов менсинмегенди, кесин ёрге салмаганды. Жашауумда анга тюбегенини уллу насыпха санайма.

Ол манга, жууук-ахлуларына, тегерекде адамлага огурулу кезден кыраганды. Туугъан жерин, республикасын жюрегин-

ден сыйгенди, хар жылдан бери кытайы келгенди. Ол дунясы ырахатлы болуруна ийнама, аллай огурулу, ариу ниетли, кьолундан келгенича адамлага болушурга сыйген инсан эди Юрий Темирканов, - дегенди Мухадин Лялюшевич.

Дирижёрну эсгеруу бла байламлы правительстволу комиссия кыралганды, республиканы оноучусу Казбек Коковну

башчылыгында ол Санкт-Петербургда учарыкды. Анда Кырал филармонияны залында 5 ноябрьде, Юрий Хатуевични ахыр жолуна ашырылыкдыла.

Музыка театрға келгенле уа, аны суратына гюлле сала, кеп мычыгандыла.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Сурат авторнду.

Сансыз болмау

Малкьар халкьны «Алан» республикалы биригиуюню Къабарты-Малкьар Республиканы жамауатына ЧАКЪЫРЫУ СЁЗЮ

Тауушлукъ Къабарты-Малкьарыбызны хурметли жамауаты!

Бизни республикабыз байламлык жюрютоуюню, биригиуюню, кючлю жуууклукну, кеп миллетлени, торлю-торлю динлени тутханлары араларында келишулюкню эрттеден келген терелери бла айырмалыды. Ол себепден кыайда да мамыр халкьны азап чекгенине сансыз болуп кыалалмайды. Палестинаны бла Израильни араларында бола тургъан аскер кыауагалага да республиканы халкьы сагъайып кырайды.

Ол уруш Жууукъ Кюнчыгышны чеклеринден ётгенди эмда динлени араларында кыауагалага кечгенди. Жарсыуга, ала Ши-

мал Кавказны регионларына да жетгендиле. Россейни кыбыла жанында халны бузаргга мурат этген тыш кыраллы экстремист кыауумла бузукчу ишлерин тохтаусуз бардырадыла.

Биз республиканы битеу инсанларын провокациялагга алданмазгга, Россей Федерацияны законларын сакъларгга чакъырабыз. Ма ол заманда Россей кесини миллет сейирлерин кыруулаялыккыды, бизни себеплибиз керек болуп тургъан халкылагга да болушаллыкды.

ЖАБОЛАНЫ Ж.С. ,

«Алан» жамаут биригиуюн ара советини таматасыны күүлугун толтургъан.

Халкьла аралы Черкес Ассоциацияны Палестинаны бла Израильни араларында кьозгьалган кыауга бла байламлы ЧАКЪЫРЫУ СЁЗЮ

Бюгонлюкде Палестинаны бла Израильни араларында болгъан кыауагала битеу дуня да сагъайып кырайды, мамыр адамланы – сабийлени, тиширууланлы, кьартлары – ёлгенлерине бушуу этеди. Газа секторну кыруоуга алыу а анда жашагъанлары бютюн онгсуз этеди. Ол тийреде жашагъанла суусуз, токсуз, жылыусуз кыйналадыла, аш, дарман да табылмайды.

Таза ниетли битеу адамлача, биз да Жууукъ Кюнчыгышда бола тургъан ишлеге жюрегибиз ёлгене кырайбыз, анда жашагъан мамыр адамланы азап чекгенлерине жарсыйбыз.

Бу эки кыралны араларында кыауагала эрттеден келгенлери белгилиди. Аны тохтатуу ама-лы жалаанда политика эмда дипломат сёлешууде. Биз эки жанын да акыл жыйарга, жаны тегюлюуюно тохтатырга, кесирде тургъанлары эркин этерге, кыауагала андан кенг жайылмазча этерге чакъырабыз.

Арт кюнде уа бир кыауумланы бизде да кыауагала кыуаргга кюрешгенлерин керемиз. Ала россейли Кавказда динлени араларына суууклук салыргга, муслиманланы юсюрюрге, орамгга чыгарча, митингле бардырырча, аэро-портагга басынырча, чюйютлюлеге кыажу соелирча этерге кюрешедиле. Эсигизни неге бурурга сюебиз: аллай ишлени кыуалып бардырылгъанларына, алагга тыш кыралладан оную этилгенине.

Дуняны кыайсы жеринде да болсун, адамланы миллетлерине неда тутхан динлерине керемиз изларындын болуу, алагга азап чекдириу бедилликди, анга жол бермеге керекди деп, алай кырайбыз.

Россейни жер-жерлеринде чюйютлюле башха халкьла бла бирге ёмюрледен бери да мамырлыкды, келишулюкде да хал алайды. Улуу Ата журт урушун жылларында Къарачай-Черкесни Бесленей деген черкес элинде Ленинграддан кёчюрюлген 30-дан артык чюйютлю сабийни ёлюмден кыуаргъандыла.

Адыгла (черкеслиле) дуняны кеп кыралларында, ол санда Израильде да жашайдыла эмда

кыралны жанындан намыс, хурмет да табайдыла. Биз ата журтлуларыбызны, артыкда жаш тёлуюно бир кыауумун, сабыр болургга, женгилик этмеге чакъырабыз. Провокациялагга алданмазгга, миллетлени бла динлени араларында кыауагала кыурамагъыз, ол уллу палаха айланыргга боллукдуу. Правогга, законлагга бузукчула этмеги, ала Шимал-Кавказ регионда саулайла халкыны тозуратырга боллукдуула.

Палестина-израиль кыауагаланы хаталарында ёлгенлени жууукларына бла ахлуларына кыайгы сёз беребиз. Бир бирге кыажу сюелген кыралланы араларында бола тургъан аскер кыауагаланы кезуюнде ачыгъанланы жууукларына да жарсыгъаныбызны билдирибиз.

Х.Х. Сохроков - Халкьла аралы Черкес Ассоциацияны президенти

М.М. Хафицэ – Къабарты-Малкьар Республикада «Адыгэ Хасэ» жамаут биригиуюно таматасы

Р.Б. Факот – «Моздокда къабартылыны союзу» жамаут биригиуюно таматасы

С.Х. Захаров – «Къабарты-Малкьарны тыш кыраллада ата журтлуларыбыз бла байламлыккыла жаны бла «Достояние Родины» Къабарты-Малкьар биригиую» ОО-ну таматасы

В.В. Маремкулов – Абхазия Республиканы «Адыгэ Хасэ» жамаут биригиуюно таматасы

Сонмез Зати – Европада черкес маданият биригиулени федерациясыны таматасы

Р.М. Телешок – Адыгэ Республикада «Адыгэ Хасэ-Черкес парламент» жамаут кымылдауну таматасы

А.Ф. Асланов – КъЧР-де «Адыгэ Хасэ-Черкес парламент» жамаут кымылдауну таматасы

М.Х. Чачух – «Къара тенгизни жагъасындагы адыгъаны-шасулганы Краснодар крайда «Адыгэ Хасэ» биригиулерини таматасы

Ю.И. Шебузов – Ставрополь крайда «Черкес маданиятны «Адыгэ» атлы арасы» жамаут биригиуюно таматасы

А.Р. Кербижев – Черкес халкьны энчилигин сакълаугга бла байыкъландырыугга себеплик этген «Адыгэ Хасэ» регионла аралы жамаут биригиу (Жаш тёлую черкес парламент)

Кенгеш

КЪМР-ни Башчысы Казбек Коков регионланы айнитыу жаны бла Правительствоу комиссияны кенгешине къатышханды. Аны Россей Федерацияны Правительствоосуну Председателини орунбасары Марат Хуснуллин бардырганды.

Эм магъаналы жолла жангыртыладыла

Кенгешде жашау журт эмда жол къурулушла, сора дагыда регионланы келир заманлагъа бюджет онглары деген темаланы сюзгендиле. Аланы юсюнден информацияны РФ-ни къурулуш эмда жашау журт-коммунал миолк министри **Ирек Файзуллин**, Федерал жол агентствону башчысы **Роман Новиков**, РФ-ни Финансла эмда

Транспорт министрстволарыны келечилери, регионланы башчылары да туура этгендиле.

Къабарты-Малкъар Республикада быйыл хайырланыу-гъа 525 минг квадрат метр жашау журтла берилдикдиле. Ал тогуз айны ичинде 400 минг квадрат метри битенди. «Стимул» программа да андан ары бардырылады. Аны чеклеринде уа жашау журтла ишлене тургъан тийреледе инфраструктура да къуралады.

Жол къурулушу юсюнден айтханда, Россейни автомашина жолларыны Мурдорлу сеть деген проекти сюзюлгенди. Къабарты-Малкъардан ары тогуз регион жол киреди. Барыны да узунлугу 314 километр болады. Быллай жолла транспортну тохтаусуз журюююн жалчытадыла, къыралны тийрелерин бир бирлери бла байлайдыла. Бизни республикада бу категорияга кирген жолланы 75 проценти тап халгъа келтирилгендиле. Ол санда бек тири хайырланылган Нальчик-Майский, Прохладный-Эльхотово жолла да. 2026 жылгъа дери уа Аргудан-Александровская (16,6 километр), Дейское-Тёбен Курп-РСО-Алания бла чек (алты километр), Малка-Ингушлу къол (8,1 километр), Новопавловск-Прохладный-Моздок (3,2 километр), Нальчик-Майский (3,5 километр), Терк шахарны къаты бла баргъан жолланы

(эки километр) талай участкалары жангыртыллыкдыла. Алай бла Къабарты-Малкъарда регион магъанасы болгъан, кеслери да Россей Федерацияны сагъынлгъан Мурдорлу сетине кирген жолланы 87 проценти тап халгъа келтирилликдиле. Аны юсюнден КЪМР-ни Башчысыны бла Правительствоосуну пресс-службасы билдиргенди.

Сюзю

Къошакъ билим берууге — энчи эс

Къошакъ билим берууно айнитыуу, жаш тёлю политиканы эмда жаш тёлюно терс жолдан сакълау бла байламлы соруулагъа КЪМР-ни Башчысы **Казбек Коков** бардыргъан кенгешде къаралганды. Анга КЪМР-ни Правительствоосуну председатели **Мусукланы Алий**, КЪМР-ни Башчысыны Администрациясыны таматасы **Мухамед Кодзоков**, профильни министрстволаны башчылары да къатышхандыла.

Республикада ахыр жыллада окъутууда, маданиятда эмда

спортда миллет проектлени сабеликлери бла къошакъ билим беруу онгла аслам болгандыла. Онсегиз жыллары толмагъан жаш адамланы бла сабийлени жетимши процентден кёбюсю тюрлю-тюрлю кружоклагъа бла секциялагъа журюйдюле.

Казбек Коков регионда шён-дююлю инфраструктура бютюнда уллу амалланы бергенин белгилегенди. «Жаш тёлюно бу бютюмге сейирлерин ёсдюрюю, бу иште бусагъатдагы амалланы хайырлана билиуно магъанасы кенди. Жангыр-

тылган искусстволаны школлары, Маданият юйле, спорт комплексле, жаш тёлю арала — ала барысы да сабийлени бла жаш тёлюно айнитыр ючюн, ол санда аман ишлеге къошулур деген къоркъуу болгъан къауумладан да, этиледиле», - деп чертгенди ол.

Республиканы оноучусу бу ызда ишни кючлендире, къошакъ билим берууно битеу да болгъан амалларын хайырлана, жаш тёлю бла бютюн тирек урунургъа буюрганды.

Даража

Сыйлы оргеннге тийишли

КЪМР-ни Къырал Думада депутаты Анатолий Бифов Шуёхлукъну ордени бла саугъаланганды. Аны юсюнден буйрукъга Россейни Президенти Владимир Путин къол салганды.

Анатолий Жамалович Къырал Думаны Энци иеликни, жер эм миолк бла байламлы халла жаны бла комитетини къауумуна киреди. Бийик къырал саугъа анга законла чыгарыу ишге уллу къыйын

салганы ючюн берилгенди, деп айтылады буйрукъда.

КЪАСЫМЛАНЫ Аминат.

Жандауурлукъ

Газа тийреде жашагъанлагъа болушлукъ жиберилликди

Къабарты-Малкъарны Башчысы **Казбек Коков** Газа тийреде жашагъанлагъа бизни республиканы атындан 20 тонна гуманитар жоук жиберирге оноу этгенди. Анда эм биринчиден изленген харакет барды: юс кийимле, аш-азыкъла, дарманла, медицина керекле. Жюкюно ёлчеми аллай бир болгъаны логистиканы излемлени энчиликлери бла байламлыды. Гуманитар болушлукъну ха-

зырлау эмда жерине жиберуу жумуш Россей Федерацияны граждан къоруулауу ишлери, къыйын болумланы эм ала салгъан хатаны кетериу жаны бла Министерствосу эмда Къабарты-Малкъар Республиканы мусулманланы Дин управленясы бла байламлыкъда тамамлана барады.

КЪМР-ни Башчысыны бла Правительствоосуна пресс-службасы.

Экономика

Узбекистанга — бизни алмаларыбыз

Россельхознадзору Шимал Кавказда регионла аралы Управлениясы быйыл ал тогуз айны ичинде Къабарты-Малкъардан тышына 77,3 минг тонна алма ташылганын тохташдырганды. Озгъан жылны бу кезуою (41,7 минг тонна) бла тенгледиргенде, кёрюмдю кёл къалмай эки кереге кёбейгенди. Экспортха жиберилген быллай продукция уа 668,3 тоннадан 1081,8 тоннагъа жетгенди.

Алмаланы асламысын Къазахстанга жибередиле. Озгъан айда Узбекистанга ташуу да башланганды — ары 21 тонна кетгенди.

Ведомствода айтханларыча, Къабарты-Малкъарда ёсген ал-

мала регионланы кёл къалмай барына да барадыла. Ол санда эм узакъда тургъан Красноярск крайгъа, Ханты-Мансийск автоном округта окъуна. Сёз ючюн, быйыл октябрьде Амур областьта Усурийск шахаргъа карантин сертификатны жарашдыргандыла Россельхознадзорда.

Алмаланы тышына ашырырдан алгъа аланы лабораторияда тинтедиле. Аны магъанасы заранлы къурт-къумурсхала жайылууна чек салыу бла байламлыды. Ведомствону специалистлери республикадан тышына баргъан алмалада аллай зат тапмагъандыла.

УЛБАШЛАНЫ Мурат хазырлагъанды.

Хазырланыу

Тюрсюнлю боллукъду

Халкыны бирлигини кюнюнде Нальчикде «Къабарты-Малкъарны РТПЦ-сы» РТРС Россейни бла КЪМР-ни байракларыны тюрсюнлерине боялырыкъды. Андан сора да, анда «4 ноябрь — Халкыны бирлигини кюню» деген жазыу тизгин да боллукъду.

Телебашняны архитектура-художестволу тюрсюнлю халда биринчи кере былтур хазырлагъан эдиле. Бююнлюкде ол 17 минг чырак комбинация бла жанады.

Нальчикни телебашнясы 20 каналны эфирин жалчытады.

Останкино телебашняны медиа-афасадында да бююн ВДНХ-да ачылык «Россия» деген кёрмючю роллин кёргюзторюкдюле. Анга къыралны битеу 89 регионуно, ол санда Къабарты-Малкъарны да, келечилери къатышырыкъдыла. Аладан сора да 20 компания, корпорацияла да къытышырыкъдыла.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

КЪМР-ни Башчысы

«Къарачай халкъ энчилигин, Ата журтха кертичилигин сакълялгъанды, алгъа таукел барады»

КЪМР-ни Башчысы **Казбек Коков** къарачай халкъ зор бла туугъан жеринден кёчюрюлгенли 80 жыл толгъаны бла байламлы Къарачай-Черкесни жамауаты бла бирге болгъанын билдиргенди.

«Бююн Къарачай-Черкес Республикада къарачай халкъ зор бла туугъан жеринден кёчюрюлгенли 80 жыл толгъанына жораланган эсгеруу ишле барадыла.

Не кёл заман озса да, жамауат киши жеринде къалдылганды, киши жеринде ёхтемлигин, тюзлюкге, игиликге да ийнаныуун тас этмегенди. Айханда, къыйын сынаула терен ыз кюйгъандыла, алай къарачай халкъ миллетлигин, Ата журтха кертичилигин сакълялгъанды, жангыдан аягъы юсюне турургъа, андан ары айныргъа да кюч-къарыу тапханды.

Къарындашларыбыз ачылкыны, жалангачлыкыны бла учузлукъну намыслары бла кётюралгъан, шёндою тёлюлеге тап онгла къураылган тамата тёлюбнозно намысын бийикде туттадыла.

Къарачай-Черкес энди Россейни жетишимли айныгъан тийрелеринден бириди. Ол жашнайды, иш кёллюлюго, къонакъбайлыгы, ариу адет-тёрелери, бай маданият хазнасы бла айтылган халкыны жигер уруннганын хайырындан алгъа таукел барады. Къарындаш къарачай халкъгъа туугъан республикагъа бла Ата журтбузгъа хайыргъа бютюн уллу жетишимлеге жетерин тежейме», — деп айтылады КЪМР-ни Башчысыны чакъыруу сёзюнде.

кётюралгъан, шёндою тёлюлеге тап онгла къураылган тамата тёлюбнозно намысын бийикде туттадыла.

Къарачай-Черкес энди Россейни жетишимли айныгъан тийрелеринден бириди. Ол жашнайды, иш кёллюлюго, къонакъбайлыгы, ариу адет-тёрелери, бай маданият хазнасы бла айтылган халкыны жигер уруннганын хайырындан алгъа таукел барады. Къарындаш къарачай халкъгъа туугъан республикагъа бла Ата журтбузгъа хайыргъа бютюн уллу жетишимлеге жетерин тежейме», — деп айтылады КЪМР-ни Башчысыны чакъыруу сёзюнде.

КЪМР-ни Парламентини 30-жылпыгына**«Хорлатама деп къоркъмагъыз, ол жетишимлеге жетдирликди»**

Нальчикде художестволу гимнастикадан «Горные ласточки» регионал аралы эришуле башалгандыла. Турнир Россияны Юг жаны эмда жангы регионларыны 350-ден аслам жаш спортчусун жыйганды. Быйыл спортну бу ариу, сейир тюрлюсюнден эришуле 11-чи кере къуралгъанларын эмда КЪМР-ни Парламентини 30-жылпыгына аталгъанларын айтырчады.

Аны къууанчы халда жабылыуна КЪМР-ни Парламентини башчысы **Татьяна Егорова**, аны оранбасары, Олимпиадалы чемпиони **Мурат Карданов**, Билим берии, илму эм жаш тёлнюно ишлери эмда Физкультура, спорт эм туризм жаны бла комитетлени

башчылары **Нина Емузова** бла **Арсен Барагунов** къатышхандыла.

Татьяна Борисовна жыйылгъанларны спортну бу жарыкъ байрамы бла алгъышлай, эришуле республиканы спорт жашуаунда магъаналы жерни алгъанларын чертенди.

- Турнирни къурагъанлагъа, судьялагъа, тренерлеге да ыразылыгъымы билдиреми. Алай эм ариу сёзлени уа спортчуларыбызга атайма бизге быллай сейир байрамны къурагъанлары, зауукълукну саугъалагъанлары ючюн. Сиз художестволу гимнастика спортну, чыгъармачылыкты эм ариулукуну бирикдиргеннин энтта бир кере кёрюзгенсиз.

Бююн бу залда саугъаланган къызчыкъланы атларын биз мындан ары да даражалы эришуледе эшитирбиз деп белгилешианама. Хар ким да хорламга жетмейди, аны ючюн тюрлюжюрге керекмейди. Хорлатама деп къоркъмагъыз, ол жетишимлеге жолду, дегенди белгиле спортчуларыбыздан

бири. Сиз да бу жолну ётюп, бийик кёрюмдюле болдуругузну тежейме, дегенди спикер. Эришулени баш судьясы, КЪМР-ни Художестволу гимнастикадан федерациясыны вице-президенти **Наталья Короткова** Татьяна Егоровага спортха, энчи уа гимнастикага улуу эс бургъаны ючюн ыразылыгъын

айтып, аны «Поклон благодарности» деген статуетка бла саууғалаганды.

Эришуледе хорлагъанлагъа КЪМР-ни Парламентини кубогу, майдалла, грамотала эм эсде къаллыккъ саугъала берилгенди.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Жыйылыу**Сёз жаш тёлнюно юйретиюну, ишсизлени азайтыуно юсюнден баргъанды**

Къабарты-Малкъарны Правительствосуну кезиуле кенгешинде сюзюкте чыгъарылган биринчи проект республиканы иелигинде болган мюлкю къыйматлы хайырлануу бла байламлы эди. Аны оюсонден жер эмда ырыскы бла байламлы халланы министри **Аслан Тохов** айтханды. Ол билдиргенча, бу оюну РФ-ни Правительствосуну тийишли буйругъуна таянып этилгенди. Анга кере власть органла эмда учрежденила къырал информациялы сиз системга отчётларын жиберип турурга борчлудула. Анга уа бу министерство кёз-къулак боллукъду эмда тинтпей турлукъду.

Экономиканы айнытуу министр **Рахайланы Борис** республиканы бюджетинден субсидияла берии Низам токташдырылгъанын туура этгенди. Сёз мында инвестицияны проект тамамлагъан организация этген къоранчаланы бир кесегин анга къайтарыу юсюнден барады. Алай амал «Россей Федерацияда ише аха бла къошулурга сиз себеплик этиу эмда аны къоруулау» деген законну чеклеринде бериледи. Борис Магомедович билдиргенге кере, бюгонлюкте республикада РФ-ни Экономиканы айнытуу министрствосу, КЪМР-ни Правительствосу эмда инвестицияны проектин бардырган организацияла келишим этген эки проект барды: Тырнауудда магъадан чыкъган жерни хайырлануу эмда «Чегем-Агро» комплекс.

Талай предметлени терен

окуругъа неда профильли билим алыргъа инсанланы энчи айыруу неда окуу учрежденилагъа кёчюрюу Низамга торленуле кийириуно юсюнден жарыкъландыруу эмда илму министрни къуллукъун толтурган **Екатерина Мисостова** айтханды. Ол билдиргенча, ала билим берии жагъартылган федерал мардалыга кёнгени бла байламладыла. Ол а быйыл сентябрьде болганды.

Екатерина Николаевна дагъыда «Ише орналыргъа себеплик этиу» федерал проектге къатышханды жумушларына келир жыл башлангъанын дерри ким къарарыгын токташдыргъанларын билдиргенди.

Уруну эмда социал къоруулау министр **Асанланы Алим** талай проекттин туура этгенди. Биринчиси КЪМР-ни Правительствосуну бир неча актларына торленуле кийириуу бла байламлы эди. Алада аскер комиссариат чакъырып СВО-да къуллукъ этерге баргъанлары, ары кеслери эркинликлери бла тебирегенлени, анда жаралы болгъанлары, анда ёлгенлени юйюрлерин, Херсондан къачып келип бизни республикада орналгъанлары, къыйын техноген болумлада сауулукларына хата тошгенлени, тылда урунганлары эмда талай башха къауумлагъа киргенлени онгудуруу юсюнден айтылады.

Министр дагъыда Нальчикге 2005 жылда 13-14 октябрьде чабууллуккъ этилгенде кеслерини борчларын толтуруу ауушхан правону къоруу-

лау органланы келечилерини юйюрлерине, сора дагъыда къыйын жашау болумлагъа тошген инсанлага аха бла себеплик этилгенин билдиргенди.

КЪМР-ни Саулукъ сакълау министрствосу, регионну Правительствосу эмда ОМС Фонд хар жыл сайын келишим этедиле. Анда медицина болушлукъ бериде къырал гарантияланы юсюнден айтылады. Анда табылган кемчиликлени кетериу жумушлары планын тамамлауу эмда программаны дефицитин къурутуу графикни саулукъ сакълау министр **Рустам Калибатов** туура этгенди. Ол дагъыда арургъанлага жашау этерге керекли препаратланы тизмесине тошген дарманланы (оптовый) сатыуда багъаларына къошакъны мардасыны юсюнден айтханды, сатып алгъанда этилген келишимлени энчиликлери бла шагъарейлендиргенди, башха регионлада бу жаны бла иш къалай болгъанын да билдиргенди.

Жаш тёлнюно ишлери жаны бла министр **Азамат Люев** а министрствосуну бойсуууулада болган учрежденилада урунганлары айлык хакъларын кётюрюрге оюну этилгенин, ишчиле келир жылдан башлап неллай бир алып тебиреклерин да билдиргенди. Айлыкны орталыкъ ёлчмени онсегиз минг сомдан 32 мингге жетериди. Белюмлени башчылары уа шёндюледе 25 минг сом ала эселе, энди 26 минг алып башларыкъдыла.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Миллетлени араларында келишуулюк кючленгенни сезгенлени саны эки кереге ёсенди

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

КЪУРАЛЫУ

Алайды да, Россейде Халкъны бирлигини юню – миллетлени, тюрлю-тюрлю динлени келечилерини шубхлукъларыны, бирликлерини, бир бирге хурметлерини белгиси. Тарыхны сюенлеге уа ол 1612 жылда Москва душмандан къоруулангъанына аталгъан биледиле. 4 ноябрьде (эски орузламагъа кере 22 октябрьде) халкъ аскерле, Козьма Мининни бла Дмитрий Пожарскийни башчылыгында, Китай-городну полякты душманладан къоруулагъандыла.

2004 жылда Россейни Патриархы Алексей II Динле аралы советде XVII ёморде Россейни тарыхында къыйын кезиуледен бирин, полякты душман аскерлеге къажу урушда халкъны батырлыгъын адамланы эслерине салыргъа кереклисин айтхан эди.

Ызы бла 2005 жылда РФ-ни Президенти Владимир Путин аскерчилени жигитликлерини хурметине 4 ноябрьни Россейни халкъларыны бирликлерини байрамынча белгилерге, аны солуу юннге бурургъа деген Указгъа къол салганды. Алай бла ол улуу къыралыбызда жашагъан кеп миллетлени бла халкъланы, тюрлю-тюрлю динлени келечилерини шубхлукъларыны, бирликлерини, бир бирге этген хурметлерини белгиси болганды.

КЪАЛАЙ ТЮБЕЙДИЛЕ?

Россейге ёмюрлени терениден бери тюрлю-тюрлю къыйынлыклагъа тюберге, душманлагъа къажу туруп, жалынчакъсызлыгъын сакъларга кеп кере тошгенди. Къыралыбызга къыйын заманда уа халкъ биригип, душманга къажу турганды. Алай эсе уа, 4 ноябрьде битеу даулашла, бир бирге кёлкъалдыла унутулурга керекдиле. Байрамны баш магъанасы да ма олду.

Къууанч а концертсиз, саугъасыз болмайды. Къыралны регионларында бу юн митингле, маршла, концертле, жандаурулукъ акцияла бардырыладыла, жетишимле болдурганлага къырал саугъала бериледиле.

Шимал Кавказыны республикалары уа бу къууанчча энчи жумушлары хазырларга къюрешиучюдюле. Сёз ючюн, жаш тёлнюно башламчылыгы бла «Бир гимн – бир къырал» деген акция бардырылган эди. 4 ноябрьде субъектлени ара шахарларыны орамларында халкъ жыйылып, кюндюз 12 сагъатда барысы да Россейни эмда кеслерини регионларыны гимнлерин айтхандыла. Ол а къыралыбызны халкъларыны бирликлерини энтта бир

белгиси болганды.

Грозныйде «Чеченни журеги» мегитни аллында майдада къууанчы митингге 18 минг адам жыйылгъан эди. Ала барысы да бирге Россейни эмда Чеченни гимнлерини жырлагъандыла. Черкесскеде уа митингге жыйылгъанла шахарны мэриясында Театр майданнан дерри жауу баргъандыла. Аланы къолларында Россейни байрагы бар эди – аны узунлугу 30 метрден аслам болганды.

Дагъыстанда байрамга аталып, женгил атлетикадан эришуле къуралгъан эдиле. Анга эки мингден аслам адам къатышханды, хорлагъанлагъа эсде къаллыккъ саугъала берилгенди.

Къууанчча Къабарты-Малкъар да жарыкъ тюбейди. Сёз ючюн, республиканы жаш тёлнюно сейирлик акция бардырганды – «Негеринге – конфет. Ышар, Россей!». Школланы окуучулары, студентле да Нальчикни орамларында адамланы татлы ашарыкъла бла сыйлагъан эдиле. Быллай ачыкъ иш а адамланы кёллерин кётормей къоймагъанды.

Хар жылдан да къууанчы чеклеринде сейир жумушла къураладыла. Сёз ючюн, «Улуу этнография диктант» деген акцияга РФ-ни инсанлары эмда тыш къыралада жашагъанла да къатышырга эркин эдиле. Ол жамауатны Россейде жашагъан халкъларыны тарыхларыны, культуларыны, адет-тёрлерини юслеринден билимлерин ачыкъларга он береди.

Быйыл да байрамны белгилеуно чеклеринде тюрлю-тюрлю жумушла толтуруладыла. Ала октябрьде окууна башлангъанларын белгилерчады: концертле, китап кёрмючле, билим берии учрежденилада энчи дерсле, спорт эришуле. Республиканы музейлери уа «Искусствону кечеси» биреуроссей акцияны «Россей бирикдиреди» деген ат бла бардырадыла эмда аны Халкъны бирлигини юнюне атагъандыла. Сёзге, 4 ноябрьде чыгъармачылыкны Ткаченко атлы музейинде пластилинден чыгъармала ишлеу жаны бла мастер-класс, хна бла боюу, телефонда, планшетде суратла ишлеу жаны бла кюйрениуле бардырырга да белгиленеди.

Кече уа телебашна Россейни бла Къабарты-Малкъарны къырал баракъларыны тюрсюнлерине боялкъды. Дагъыда анда «4 ноябрь – Халкъны бирлигини юню» деген жазыуно кёрюрге да боллукъду.

ТОКЪЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

Сый берюу

Чыггармачылыгы келлик төлөлеге сакъланырча

Бу күнлөгө Къашхатауну Маданият юйюнде Къулийланы Къайсын атлы адабият салон ачылганды. Ары къуллукъчула, поэтни чыггармаларын суйген абаданла, сабийле да аслам келгендиде. Тюбешуноу аллында Къулбайланы Бэлла араны къураргъа амал этгенлеге жюрек ырызлыгын билдиргенди. Бу ахшы жумушка къуллукъчула, эллиле да къууанып болушханларын айтханды. Аланы санында уа Санкт-Петербургда жашагъан бир жерлибизни, Россейни сыйлы къурулушчуу Чыпчыкъланы Русланнга энчи ыспас этгенди.

Ызы бла Черек районну администрациясыны башчысы Къулбайланы Алан бла КъМР-ни сыйлы артисткасы, Къайсынны юй бийчеси Къулийланы Элизат араны аллында кызыл лентаны кесип, жыйылганла залны ичине ётерча этгендиде. Салонда закий поэтибизни эсгертмеси, белгили жазычула бла тюшген, эм энчи нюр төкген суратлары бардыла, намуу китаплары бла танышыргъа, окургъа да болуукъда.

Къулбайланы Алан къонакъларгъа Къайсынны чыггармачылык, жашау жолуну юсюнден тынгылы доклад этгенди. Ол поэтни чыггармалары хар таулу инсаннга энчи магъана тутханын

чертгенди. Къайсын халкъыны атын саулай дунягъа игилик бла танытханын, аны тизгинлерин белгили къуллукъчула жорукъгъа тутханларын да энчи сагъыннганды. Салонну ачылуунда кесип алган лентаны уа кесинде саугъача тутаргъа суйгенин айтханды.

Андан сора Къайсын бла байламлы жарашдырылган видеороликле кергюзюлгендиде. Битеу районну бу ахшы жумуш тамамланнганы бла алгъышлайма. Къайсынны хар сёзю да бизге аманатды. Акъыл-

манни чыггармаларын тинген алимле аны тизгинлеринде тюбеген таза ниетликке, жигитликке поэтни саулай жашау да юлгюдо деп чертедиле. Бу магъаналы проектди, быллай арала хар районда да къуралса, бек аламанат болуукъду. Мында жангъы Къайсыннга угъай, башха белгили постлерибизге, акъылманларыбызгъа аталган тюбешулуни, адабият ингрленди да бардырырчады,- дегенди «Заман» газетни баш редактору Къонакъланы Хасан.

Ызы бла ол дуниядан заман-

сыз кетген Къонакъланы Мустафаны юсюнден кеси жазган китабын адабият салоннга бергенди. Анда Мустафаны жашау жолундан сора да, халкъыбызны адетлерини, төрелерини юсю бла илму иши да басмалангъан чертгенди.

Тюбешууде школчула, малкъар адабиятдан окуртхан устазла да поэтни «Жашау», «Ана тилим», «Когда на меня навалилась беда», «Мамырлык, къууанч, сизге саула», «Сабийле ёлмесинле» деген терен философия магъаналы назмуларын

шаттык, хар тизгинни да адамланы жюреклерине жетдирип окуртханларын энчи белгилерчады. Дагъыда Къашхатауну Маданият юйюнде жарау этген, ариу ёнлю Къадырланы Джаннета, Тёпеланы Светлана бла Алчакъланы Артур поэтни назмуларына жазылган жырла бла къууандыргандыла.

Къулийланы Элизат да адабият араны ачылууна себеплик этгенлеге, бу жумушка къатышханлагъа ырызлыгын билдиргенди.

- Кёлюм толду сабийле назмула окуртханларынча. Быллай аламанат жумуш къурап, Къулий улуну жашаууну, чыггармачылыгын юсюнден да сагъынган жылы сёзлерибизге да бек ырызлама. Бюгюн айтылганча, аны хар тизгини да дунияда жашаганлагъа насийхатды. Ол кеси керген къыйынлыкъланы бир адам да, ёнотонда сабий сынаса суймегенди. Келир төлөлеге да тынчылык, мамырлык тежегенлей турганды. Акъылман айтханча, халкъыбызгъа, къыралыбызгъа, дунягъа да ырахатыкъ тилейме,- дегенди Элизат.

Тюбешуноу ахырында уа жангы арада абаданла, сабийле да жыйылып, эсде къалырча суратха тюшгендиде.

ТЕМУККУЛАНЫ Амина.
Сурат авторнуду.

«Сохталарым бла ёхтемленеме, аладан кюч алама»

Гергюкъланы Ахмадияны къызы Индира сабий чыггармачылыкны «Кюн шахар» академиясында ана тилден бла адабиятдан устазды. Бу усталыкны сайларгъа уа анасы Гайыланы Хафисат Чоксуевна кёллендиргенди. Ол Къара-Сууда сабийлеге орус тилден бла адабияттан дерсле берип турганды. Бюгюнлюкде Индира анасы тутхан ызын андан ары бардырады.

шимлери бла ёхтемленнгени кёллери жарыгъындан керюноп турады. «Жетишимли уа нек болмайддыла, «Кюн шахаргъа» бек иги окуртхан эмда хунерли сабийлени аладыла сора», дегенде да болурла, алай мында бир сабийге да угъай дейдиле. Хар окуртхандан да сурат бирчады. Башха мектепде ючлеге окурт, бизде уа бешле алып те бирегенде да бардыла. Алагъа жаланда къууанган этебиз. Кертиди, бизде окурт онгла башха жерлерден эсе игирекдиде. Тышындагъылы айтмай, академияны кесинде да кёл конкурсла, олимпиадала, билимни ёсдорген оюнла да бардырылдыла. Алада окуртуучулары фахмулары ачыкъланадыла.

Индира бла ушакъ эте келгенибизде, устазны ишинде сен артыкъда бек нени жаратса, деп сорама.

-Сабийле бек ишлеуноу. Ала эрттенликке кёллери жарып келселе, мени да жюрегим къууанады, кёлюм кёлорюледди. Кюн сайын да аладан кёзге керюномеген бир сейирлик ариу кюч алама.

-Бек осалы уа неди бу ишде?
-Дуния бла бир документле жыйышдырыу, отчётла этиу. Бир-бирледе сабийле бла суй-

генинчча ишлерге заманын жетмей окуна къалычууду. Ол а бек жарысулууду. Мен класс башчы, устаз да болганым себепли, аслам кючюмю, заманымы да сабийлеге берирге суюме, алай а болмайды, жарысуугъа.

-Окуртуучуларын къанынгы бузган кезиуде уа болуучумуду? Ол заманда не этесе?

-Сабий хыпкыл-сыпый этмей да болмайды. Алай кезиуде бир иги затны юсюнден сагъыш этеми, ол бек болушадды ачыуланмазгъа. Кертинс айтханда, терк ачыулануучуладан тойюлме. Университетде педагогикадан бла психологиядан лекциялагъа жюрегюнгюз. Андан билеме алай кезиуде тынгылап кююу бек жарагъанын. Классха киресе, сабийле сени кермейдиле, бир бирлери бла сёлешедиле, дауур этедиле. Сен а бир кесек шох сөөлип тур да, ала сени бек терк эслеркидиле. Мен аны эртте сынап кергемме.

-Ишден бош заманында уа не зат бла керюширге суюсе?

-Китапла окуртгъа. Мечиланы Кязимни, Къулийланы Къайсынны, Гуртуланы Салихни, Мокъланы Магометни, Бабаланы Ибрагимни, Расул Гамзатовну назмуларын, поэмаларын да къатлап, къатлап

окуртхума. Хар заманда да алада кесиме бир жангы зат табам. Сабийлеге да айтуучума, бу не да ол чыггарманы окуртгъуз, кёлден билигиз деп. Алайсыз жарарыкъ тойюлду, не букдурур кереклиси барды, бусагъатда ана тилни сабийле билмейдиле. Узакъ тау элдеде окуна да орусча сёлеширге керешедиле. Ол а миллетибизни учура эмда къоркучулу жаныды.

Сабийни гитчелигинден юйрентсенг, терк алады нени да. Тилге да терк юйренеди. Малкъар тилден дерследе мен ала бла арагъа орус сёз къошмай сёлешеме. Ала да манга алай жууап береди. Къайсы устаз да бек алгъа сабийлени суюрге керекди, аны бла бирге уа дерсин да тынгылы билирге. Ол заманда сабийле да аны суюридиле, хурмет да этеркидиле.

Мен хар дерсим ахырында акъылман Кязимни бу сёлешир эсгертеме: «Заманын жиберме бошха! / Билимди дуняны жарыгъа, / Керекди ол къархта, жашха».

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Ачыкълыкъ Росгвардияны офицеру – россейли радиобериучю Къонагъы

Росгвардияны ведомстводан тышында охранны регион управлениясында къуллукъ этген Заур Шомахов «Радио России Кабардино-Балкария» каналда «Магъаны ушакъ» деген беруиноу къонагы болганды. Полицияны подполковниги тынгылачулагъа аны бёлюм техника бла къалай жалчытылганыны, ведомство къаллай боркланы толтурганыны, къаллай жумушла тындырганыны юсюнден хапарлаганды.

«Ведомствобузну бёлюмлерини баш борчларындан бири ырыскы бла байламлы право бузукълукъланы болдурмауду. Регионда управленияны сакълануудан бир ненча минг объект барды. Ала иеликни торлю-торлю формаларын жюритедиле. Биз инсанланы, предпритияларын сакълуден деняяланы ырыскыларын сакълуде алчы амалланы хайырланабыз», - деп чертгенди росгвардиячы.

Радиону къонагы дагъыда ведомстводан тышында охрана не жумушла бла жалчытханын билдиргенди, ырыскыны право бузукълукъландан сакълануу амалларыны юсюнден да хапарлаганды.

Ахырында офицер биргесине къуллукъ этген нёгерлерин озган профессионал байрамлары бла алгъышлагъанды, алагъа кийик саулуукъ эмда битеу башламчылыкъларында жетишимле тежегенди. Беруюноу бардырган Светлана Нагоева да къонакълар тынгылы хапар айтханы ючюн жюрек ырызлыгын билдиргенди.

КЪМР-ни илмусуну сыйлы күүлүкчүсү, филология илмуланы доктору Малкьондуланы Хамит да кесини билимин, ангылаууну, саулгай жашаууну да халкыбызны фольклорун тас этмезге, аны бютюн айнытууга жоралаганды. Алимликни жолун сайлап, анга кертичилей кыла, жетишмиле да болганды.

Жарсыуга, энди бюгюнлюкде ол бизни арабыздан кетгенге беш жыл толганды. Алай эсе да, жыл сайын да аны юйюрю ишчи нөгөрлерин, ол кеп жылланы ишлеген, башчылык да этип турган Гуманитар тинтиуле бардырган институту кырачай-малкьар фольклор бөлүмюню алимлерин, бирси аны таныганын, билгенени да чакырып, жашау эмда чыгармачылык жолун, адамлык ышанларын да эсгерди. Алай тюбешуу бю кунде да болганды. Андан тышында да, аны эсгеруу кунлеге, юбилейине да жыйылуу кыраладыла, жыйымдыкыла басмаланадыла.

Биз барыбыз да билебиз, Хамит Хашимович бир заманда да менсинмегенди, кесин керексиз кетюрюп, ёхтемленген да этмегенди. Болсада этген сайлауна кертичилей кылып, кесини ызындан миллет, алимле да хайырлангыча байлыкны – китаптарын – кыойганды.

Белгиле алимбиз Къыргызстанда тууган тёлүденди. Дуня жарыгын Ош областны Кок-Бел элинде кёргенди. Анда орус школну юч классын да бошаганды. Ол кесини биринчи устазы Любовь Васильевнаны бир заманда да унутмаганды. Аны билим алыргы талпындырган адам болганын эсгергенлей турганды.

Анасы Таппасханлы Къонакыны кызы Нуржан болганды. Сабийлери уа анга Южа деген атны бергенди. Огурулу таулу тишириу бозаны аламант бишириге хунери бла да айтылганды. Болсада Хамит Хашимович а, аны бла бир жол ушак этгенибизде, анасы халкыбызда ауздан-ауузга айтыла келген сабий булжутуучукуланы эмда намузаны, жомакталы да иги билиучусун эсгерген эди.

Аталары уа абадан адам эди да, саулугундан да кыйналып болганды. Алай эсе да, фермагга суу ташырга кюрешип, ишлеп, уллу юйюрюн кечиндиргенди. Ол да, нарт жырларыбызны асламысын билгенден сора да, аланы айтхан да ариу этгенди.

Халкыбыз Орта Азиядан тууган жерине кыайтханында уа, Думалада энди юйюрге жашамай, юйор Булунгуда тохташкан эди. Алай а мында чырак, суу, агчан да болмай, кыйналыргыа тюшюп турганды.

Элни мектебин а бир эски юйчюкде кырагандыла. Болсада ары окыуна жюрюп туруру онгу жок эди Хамитни. Кеси уа бир жол: «Школгга барганымдан эсе, бармагъан кюнюм кёбюрек болуучу эди. Ары жюрюп ючюн, юс кийим да керек болганды», – деп эсгерген эди. Тогузунчу классны да ол Тёбен Чөгемде бошаганды, Булунгуда ол кезиуде алай онг жок эди.

Мектепге аз жюрюгенини хатасы окыууга кирген ал за-

Биреуден зшитген сейир за-тын, кълдырмазгга кюрешип, кыагытха тюшюрюп, жазып алыргыа итингенди. Алай бла ол халкыбызны эсинде турган чыгармала тас болуп кълмай, жангы тёлүлеге сакланырларына кыайгырганды. Аланы уа кеси иш этип окыуна элден элге, кыошдан-кыошха барып да жыйганды. Аны ол кытыгыны, ышанларын да таныгына, билгенле барысы да чертедиле.

Унутмай

Илмуда эсленирча ыз кыойганды

Жашауу кыайсы бёлюмюнде да биреу этген ишни кыатламай, кеслерини жолларында ёз билимлерине, ангылауларына таяна, сынамларын да айныта урунганларыбыз асламдыла. Аллайларыбызны илмуда барлыклары, ала жашаудан кетгеникте да, эсленирча ыз кыойганды уа бизни бютюнда кёллендиргенлей келеди. Биз да миллетбиз, бирсилени араларында кесибизни жерибиз барды дей эсег а, бютюнда илмубуз, басмабыз, билим беруучюбюз айны барыргга кереклисин ангыламаганыбыз болмаз.

манда жетип, кесин сездирип турганын да ол бир заманда жашырмаганды. Къабарты-Малкьар кырал университетни орус-малкьар бёлюмюнде билим алганында, тенглеринден артка да кълганды.

Былайда адамны жашауунда «тенглик», «шүёхлук» деген ангыламланы магынасы терен болганын чертичады. Аны студент жылларындан да антлы тенги, бюгюнлюкде белгиле алимбиз Тетулуаны Борис окыууна-билимине кёз-кыулак болуп, болушлук этгенин себеплиге эмда кеси окыууга-билимге талпынганы бла жалаанда «бешлеге» окыгъанланы санына кыошулгъан эди. Аны хайыры бла уа ючюнчю курсдан сора Москвагга солургга иги окыгъанлары ючюн барганын кыауумуну тизмесинде болганды.

Ол дагыда кесини бир кылыгыны – студент заманындан да хуржунундан карандысын кетермеучусун – айтхан эди. Блокноту да биргесине болганыла турганды.

Аны себепли хар тапхан за-тын, эндиге дери бу белгиле тюйюк эди дегенин а бютюнда жазаргга, унутулмазына ашыкыганды эмда сакъ болганды. Миллетни бу жаны бла хазнасын сакълауга кесин жууаплыгга, борчлугга да санаганды.

Аспирантурагга уа Малкьонду улу Москвада Горький атлы Дуняа литератураны институтуна кирген эди. Ол кандидат диссертациясын «Къарачайлыланы бла малкьарлыланы халк лирикалары. Жанр эмда поэтика» деген темагга кыоруулаганды (1978 ж.). 1997 жылда уа ол илмуланы доктору даражгга а тийишле болганды.

Билгенибизча, Хамит Хашимович Гуманитар тинтиуле бардырган институту фольклор бёлюмюнде ахыр кюнюне дери ишлегенди. Ары илму күүлүкчю болуп келгинчи уа, Булунгуну орта школунда орус тилден бла литературадан дерсле берип турганды.

Алай эсе да, ол этген сай-

лауна бир заманда да сокъуранмаганды. Фольклоргга сюймеклиг а кесине ёз атанасындан сора да, бирси огурулу, кёпню сынаган эмда билген кьартларыбыздан, ынналарыбыздан келгенге санаганды. Халкыны кёлден чыгармачылыгында миллетибизни ёмюрледен бери келген ниет байлыгы сакъланганын, ол кесине тарыхны, адабиятны, музыканы, культураны, дагыда кёп затны сыйындырганын ангылатханды эмда чертгенди. Тилибизни байлыгы, штыкыгы да анда ачыкъланганын белгилей, эски сёзлени (архаизмлени) фольклорда кёллюклерин эсгерте, юлгюле да келтиргенди.

Аны себепли халкыны кёлден чыгармачылыгына сабийлигинден да эс бурган, аны багалагъан, магынасы теренлигин ангылагъан, анда миллет энчиликерибизни асламысы сакъланганын бирсилеге да ачыкъларгга итинген алимбиз ол муратына жетгенди деп, биз бюгюнлюкде таукел айталлыкбыз. Ол кесини тинтиулерини мурдорунда аслам ишни басмаганды, сегиз уллу китапны авторду, миллет фольклористикада биринчи болуп, жыр чыгармачылыкны система халда кёрюзтгенди. Аны саулгай да илму ишлеринде тенгешдириу амал бютюн хайырлангыганын чертичады. Халкыбыз Даут Хажини чыгармачылыгы бла да аны тинтиулерини хайыры бла шагырейленер онг тапханын да белгилерчады.

Аны «Карачево-балкарский нартский эпос. Теория. Историзм. Самобытность» деген китабы да илмуда энчи жерни алады. Анда алим эндиге дери тинтилмеген соруулары ачыкълап, нарт эпосубузу энчиликлин, теория халын эмда тарых бла байламлыгын кёрюзтеди. Бу монографиясыны юсюнден кеси уа былай айтхан эди: «Илму ашыгышлыкны не аз да суймейди. Аны ючюн а бир беш жыл чаклы заманын ичинде жыйышдыргъанма анга керекли материалланы».

Илму магыналы китапла орус тилде жазылса, бир жанындан алып кырагъан да, ол шарт бирси халкыны келечилери да аны бла хайырлангырга онг табарча болады дерикбиз. Алай эсе да, Хамит Хашимовичи эм арта басмаланган «Къарачай-Малкьар фольклору эм эрттеги жанрлары. Мифле. Тёреле. Эпос. Жомакъла» деген китабы ёз тилибизде жазылганды.

Ол шарт а алимбиз, жалаанда халкыны кёлден чыгармачылыгын иги билип кымай, тилибизни, терминлерибизни

да бийик даражада билгенин кёрюзтеди эмда ачыкълайды. Тюзюн айтханда уа, биллай илму китапны орус тилде жазгъан окыуна тынчыракды. Бу китап авторну кеси саулугунда жазылганды, ол зарфха да берилген эди, алай а, жарсыуга, аны басмаланып чыкыгъанын (2018 ж.) а анга кёрюрге тюшмегенди.

Белгиле алимбиз Гуманитар тинтиуле бардырган институту кырачай-малкьар фольклор бёлюмюне иги кесек заманын таматалык этип турганды. Аны себепли, энчи кеси жазгъан китапладан сора да, халкыбызны кёлден чыгармачылыгын тинтиуге, жырларыбызны, нарт эпосубузу жыйышдырыуга коллектив бла бирге да уллу кыйын салганды.

Аны биргесине ишлегенле, тенгелери, шүёхлары эсгергенлей, тууган, эсгеруу кюнлеринде да тюбешууле кыраганлай турганын огъарыда сагъынганды. Былтур а аны 75-жыллык юбилейине аталып, «Северокавказская фольклористика: история и современность» деген жыйымдык институт кесинде басмаланганды. Анда алимлени фольклор бла байламы илму ишлеринден сора да, Малкьондуланы Хамитни жашау эмда чыгармачылык жолуна аталгъан статьяла, анга жораланган назмула да бардыла.

Заман бара барганда уа, аны табийгъат кызыгъанмай берген фахмусун, элпек чыгармачылыгын тийишлисича тинтенге да чыгарла деп, ышаныргыбыз келеди. Алай болса уа, илмубуз, бютюнда аны фольклор бла байламы бёлюмю айныргыгы, жангы даражгга чыгарыгы да сёзсюзю. Биз бирде илмуу букъу басып турган китаплача, журналлача сесе да болурбуз, алай эсе да, алим адамны ишини кыйматы халкына, аны тамблагы кюнюню айнырына жараганындады.

Хамит Хашимовичи менсинуюлго болмаганын да эсгергенбиз. Хар заманда ол Борис Инзреловичге этген ыспак, ыразылык да сёзле эсимден кетмейдиле. Биреуну алай огурулу, ачык ниетли ышанын башхагга уа жалаанда кесини уллу жюреги болгъан, бирсилени сюе-багъалай, хурметлей да билген адам айталлыкды деп сунама. Ол кесини мангылай жарыгын бир заманда да кызыгъанмай, тюбеген жерде саулгай редакцияны соруп-супрап, салам да айтдырганыла турганды. Керти дуняасы жарык болсун.

ТРАМЛАНЫ Зухура. Суратны ХОЛАЛАНЫ Марзият алганды.

Сынау

Жер-жерлени юслеринден ким иги биледи

3-8 ноябрьде, Халкыны бирлигини кюнюне жораланып, Россейде уллу халкыла аралы жарыкъландыруу акция бардырылады – кыралны битеу регионларында этнография диктант жазылады. Къабарты-Малкьарда билимлерин сынарга сюйгенле Нальчикде Т.К. Мальбахов атлы кырал миллет библиотекада жыйылгандыла.

Бу иш Россейни миллетлери, тыш кыраллада жашагъан жерлешлерибизни Ата журтларыны тарыхларын, ата-бабаларыбызны адет-тёрелерин билерге, кыатыбызда адамланы игирек таныргга кёллендириу мурат бла таммалады. Аны Миллетлени ишлери жаны бла федерал агентство Россотрудничество ну болушлары бла кыраиды.

Бизни республикада аны ётдюрюге себеплики Миллетлени ишлери эм жамузат организация жаны бла министерство бла китапхана этгендиле. Ведомство аны жазаргга келгенлени барысына да диктантны белгилери бла кийимле бла кыаламла саугълаганды.

Биринчи кере этнография диктантны 2016 жылны 4 октябринде жазгандыла, анга 90

мингден аслам адам кыатышурган эдиле, былтур а аланы саны 4 миллиондан атлагъанды, ол санда Донецк эм Луганск халк республикаладан, Запорожье эм Херсон областыладан бла 184 тыш кыралдан. Къабарты-Малкьар анга былтур кыошулганды, онлайн амал бла аны 23 068, офлайн халда уа 600-ден аслам адам жазгандыла. Бий-

ыл библиотекагга 100 инсан келгенди, диктантны ётёрге 45 минут берилгенди. Сорууга битеу да 30 боладыла, аладан 20-сы битеулю тематикагга киредиле, 10-су турган субъектлени юслериндендиле. Эсеплени уа 13 ноябрьге дери диктантны официал сайтанда www.miretno.ru билерге болушлукду.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Барганы. Аллы 131-чи номердеди.

Бий-Мырза, Салал айтхан ырандан кутулуп, ол бекленип турган жерге кыраганды. Огъары эжеу олтуруп солурча бир тырхыкты эслегенди. Салал турган жерге өтөргө уа онг жок. Кенделени эки кыулач, бийиклиги төрт кыулач болган сыйдам бетден Салалны кыалай өтгени сейир эди.

Ахыр кючюн жыйып, Бий-Мырза тырхыкга чыгъады да, алайдан Салалга аркыан кыйырын атады. Алай не бурулурга, не теберге кыарыу болмаган жаш аны туталмайды. «Салал, мен аркыан кыйырын илинемек этип атарма, сен а кьолунгу өрге тутуп, анга кирмеге кыарса», – деп, аркыан кыйыны да атады, алай, арыган кьол өрге да не кетюрюлсун!

– Алай эсе, жаным, мен илинемекни башынг таба атарма, сен а кьоркьган этме, бош кьолларынг бла кьаты тутуп, мен тартахн жанына мыллыгынг атарса, өлтюрмем сени, жанчыгым. Тартып кьатыма чыгъарсам, жанынга кьоркьуу болмаз, – деп ангылатады Бий-Мырза.

Алтын ай өрге келгенди. Энди Бий-Мырза турган тырхыкдан Салал болган жерге ауана тыше башлаганды. Заман өтүп барады, тыбюндеги адамла жарыйдыла. Абай кьалада Салалны анасыны жиялган тауушу Бий-Мырза турган тырхыкка да жетеди. Бийчени сарнауу жаш жюрюкни тарайды, аны санлары бютюнда бошланып башлайдыла.

– Салал, ай аман сен, башынг алгъарак тут да, илинемке тышмеге кыой, мычмтай тартып алайым, – дегенди Бий-Мырза.

Ючюнкю керө илинемекни атып, Салалны башына кийиргенди да, тартып башлаганды. Алай, уюган кьолла кетюрюлсун, кьыл аркыандан тап тутарга да хазна кыарыу тапмаидыла. Андан ары сакъларга заман жок, энди бошалган санла төнгени кетюралмай, жаш кыярдан кетерге боллукьду.

Къарап кыаргагынын, Салалны тартып тырхыкка чыгарганды. Жыжым бууган бююнун бошайтып, эрттенкиден бери суу тиймей турган тилине кыя кертмени суучугун тамдырды. Анда эси азгъан жаш жайыкьганды. Көзлерин ачып, өтүп барган айга кыарганды. «Саума да, Мырза?» – дегенни айтып, жаш шошайганды. Саулукьну, мархабатыкыны сезген санла бошайып, Салал кыя ыранда татлы жукълап кыалады.

– Ой, адамла! Юйлеригизге барыгъыз! Салалны кутхардым. Бюгече былайда кыалайыкь. Эрттен бла тошербыз, – деп кыычтырды Бий-Мырза.

Андан сора Бий-Мырзаны бла Абайланы араларында уллу шүөх жашау башланганды. Абайладан адам келмей, Бий-Мырзада Салал болмай, бир кюн да озмаганды. Бий-Мырзаны жашы Толан Салалны туугъан кыарындашы кибик

көргенди. Бир аякьдан бушто ашап, бир саутдан боза ичип өсгенди. Салалны Асыл деген ариу эгечи да Толанны суйгенди. Ишни алайга кетгенин Бий-Мырза да сезгенди.

«Ол ахшыды. Соймекликден иги не зат барды! Суйсюнле. Заман жетсе, Асылны келин этерме. Туугъаным, туудугъум да болуп, жарсысуз жашарбыз. Атамы атамы Къарайттыны жети жашындан өлет аурудан атам кьалганды. Ол да, атасыча, уллу юйор жаярга кюрөшгенди. Алай болалмады. Тамата кыарындашым Къагъанакь бла мени кичим Орта къярдан кетип

Тарых

Бий-Мырзаны кьаласы

өлгенди. Аладан туууп бирер-экишер жаш бардыла. Ма олду энди тукьуму тамыры. Шөндю бу кыалада жыйырмадан артыкь жан барды. Ол да игиди. Энди аламы кьаты сакъларга керекди», – дегенди кеси кесине Бий-Мырза.

Бир жол Абайланы Салам-Герий жашы бла Бий-Мырзага кьонакьга келгенди. Көп да олтуруп, ашап, ичип бошгандан сора, кетер заман жетгенди.

– Бий-Мырза, малынг көпмюдо, кыалайлада турады? – деп сорганды Салам-Герий.

– Теири, барды мал. Сукан башында минген артыкь кыой, эки жоз ат, аллай бир да ийнек, былтыр, быыйл туугъан төлюлери да турадыла, – дегенди Бий-Мырза.

Айырыла туруп, Салам-Герий жуукулукьну кьаты тутарга кереклисин юсюнден айтханды. Артыкь малны, жонно, терини да бирге сата туурга оюнулшандыла. Хоугамланы, Голчюно да сугъарып, биченин ишлеп, сабанын сюрюрге келишгенди.

– Жашым, кетдик энди, – деп, ол Саламга сөлөшди.

– Атам, бармайма мен. Мында кыалама. Толан бла уугьа барлыкьма, – деп таукел айтханды.

– Угъай-угъай, кетмей амал жокьду бюгюн. Башка кюн келирсе да, барыrsa, – дегенди атасы.

– Угъай, атам, мен бюгюн сени бла бармайма. Кьаты болуп кюрөшме. Толан бла уугьа барлыкьбыз, – дегенди дагыда Салам.

Жашын кеси бла аэталмазлыкьын ангылагъандан сора, Салам-Герий кетгенди. Салам ингирде окувна Толанны да алып, уугьа барама деп кыычганды.

Кече Къазан кыя башында, шыякылада кьалгандыла да, уянганда уа:

– Бир аман тыш көрдюм, – дегенди Салам, – Сизни кыалагъыз кюе, ичинде

адамла тышына чыгълмай жияй, аламы кутхарырга уа киши да жокь. Кьоркьуп уяндым.

– Хоу бир да. Тыш өтюрюкю. Анга иянаып боламыды, – деди Толан.

– Этюрюк болурга да болур. Келчи, кыя башындан бир кыарайыкь, – деп, экиси да кыя башындан кыарганды, кыала аллында кюе турган юйлене көрдюле.

– Кел, чабайыкь, сау кьалганы иш бар эсе, кьутхарайыкь, – дегенни айтды ахы кетген Толан.

– Угъай, энди ары барып биз этерик жокьду. Алагъа болуру болганды. Ала

гыанын билемисиз?» – деп сорганды.

Анда айтханды Салам: «Сен гитче заманда, Абайлада Салам-Герий деген бир огъурсуз киши болганды. Ол кесинден онглуну, озгурлуну бир да көрюп болмаганды. Бу кыаланы иесини малы аны тынчлыкьын алганды. Жалчы тутуп да, мал өсдюрюп да нек кыйналама, хазырга ие болуп кьалсам а, деп тышгенди аны эсине. Бир жол, ма бу кыаланы адамлары татлы жукълап турганлай, алларын кьаты бегитип, Салам-Герийни адамлары кыала аллында юйге от салгандыла. Бу кыаланы иеси, аты айтылган Бий-Мырза, ким этгенин билип: «Салам-Герий, бизни кыяра эсенг да, ууакь сабийлени чыкьма кыой, Теирини кыулу эсенг», – деп тилегенди. Таш жюрюкли Салам-Герий тынгылап кыойганды».

– Ол тукьумдан адам кьалганмыды? – деп сорганды жашчыкь.

– Кьалганды бир жигит. Жерге урлукь бир тышсе, аны не сууакь, не да кьургакьлыкь хорлааллыкь тойлолдо. Бир кюнде ол тамырланып, тирлик берир. Кьалганды аны бир жашы. Бу таулдан ары аууп, дюгерлипе жашайдыла. Ол да ары көчюп, кьатын алып, анда жашап турады. Алай аны туууп өсген жеринден көлю кетмейди. Кече жукьласа, кюндюз уанса да, туугъан журту эсиндеди...

Толан, туруп бир сынган билеуну кьолуна алып, ары да, бери да айландырып, көп къарады. Сора, жиялмукьларын жениги бла сюрте, аны кыюуну сукьду. Атасыны: «Тобукьланма, жашым, тобукьланма. Сен жигитсе», – деучюно эсине тышду.

– Хапарга көре, Салам-Герий къярдан кетип өлгенди, – деди Салам, – Къызыны да кыайры кетгенин билмей.

– Анга да былайды деп айтталлыкь тойюлсе. Ачы болса да, ол къадар эди. Алай бир ашы ашгъаран эжеу мал-мюлк ючюн бир бирин өлтюрюп кюннге кыалай жете болурла? Олду мени хайран этген, – деди Толан.

Салам аны сөзюне жууап бермедди. – Жашчыкь, атангы жаны ючюн, Боташланы Бий-Мырзаны унутма. Былайга келгенинг сайын, аны эсинге тышюре тур. Ол да көлге асууду. Аргъы дуняда төре бар эсе, атын эшитсе, кыуаныр кеси да. Андан сора биз алагъа этерик энди жокьду, – деп, Салам кетип барган сюрючю жашчыкьны ызындан кыычтырды.

Суканда Боташ баула, Боташ таш деп Боташланы турган жерлері бардыла. Бу кыала уа Боташланыкьды. Бюгюн Дюгерде жашап турган Боташлары Бий-Мырзаны жашы Толандан жайылгандыла.

Къарачайлылада, малкъарлылада, къабартлылада да бардыла Боташлары. Ала бла Дюгердеги башхадыла. Аламы айыра билирге керекди.

Басмагъа ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат хазырлагъанды.

СЁЗБЕР

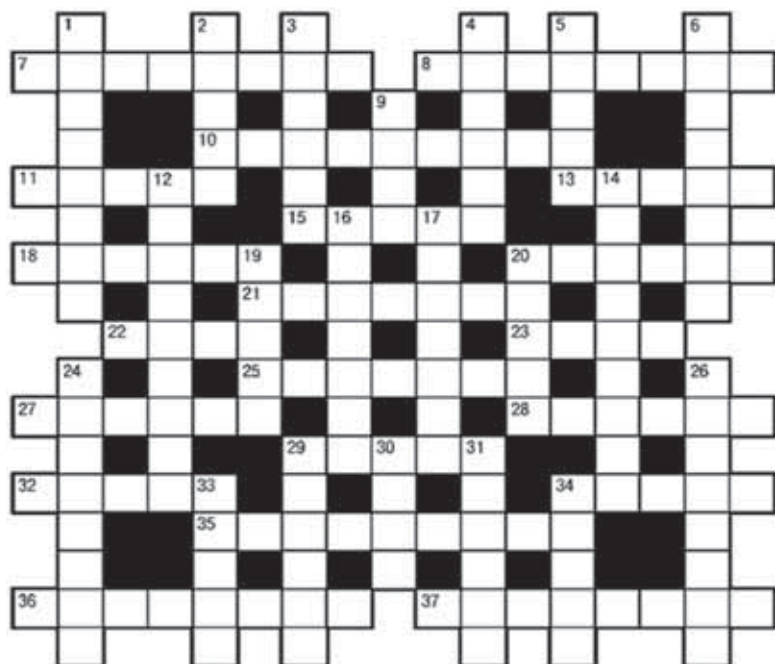
ЭНИНЕ: 7. Аллай малны бөрю ашайды дейдиле. 8. Арыкь, кыарысуз адам. 10. Тынчлыкь, мамырлыкь. 11. Адам ат. Гуртуланы Берти аллай ат бла повести барды. 13. Эртте заманлада Европа юй ишлеуню тырлюсю, «империя» деген сөздөн. 15. Адамны ырысхысын сыйырыу. 18. Бешик жыр. 20. Бир тилде сөлөшген, адет-төре жүрютген адамла. 21. Малкъарда теири терек. 22. Ишни тап болурун юсюнден келишим. 23. Тошлакь. 25. Биченчи. 27. Арка сөөк. 28. Къуран сура. 29. Терек. 32. Анагъа алай да айтадыла таулу сабийле. 34. Эрттени бла тыошну ортасы. 35. Бир бирге жылыуу сезим. 36. Уллу сөлөшген адам. 37. Юсю-башы жангыртыр керекли адам.

Газетни 129-чу номеринде басмаланган сөзберни жууаплары:

ЭНИНЕ: 5. Къазман. 6. Чакъмакь. 10. Сохан. 11. Эмине. 12. Къарангылыкь. 15. Къармакь. 18. Жуурт. 19. Азнауур. 20. Хумаллакь. 21. Суулануу. 24. Чырлама. 26. Чаллыкь. 27. Къыргъыз. 31. Табарсан. 33. Багыр. 34. Жасау. 35. Кыстау. 36. Габара.

ЁРЕСИНЕ: 1. Дагъан. 2. Жаммаш. 3. Башлыкь. 4. Басма. 7. Чолпан. 8. Сангырау. 9. Ангара. 13. Чайкъалтыу. 14. Къурманлыкь. 16. Азланыу. 17. Къуурма. 22. Алмосту. 23. Кьалкъан. 25. Бырнак. 28. Къанкъаз. 29. Къаптал. 30. Кырыкь. 32. Харра.

ЁРЕСИНЕ: 1. Уллу тау эл. 2. Мирзеу сууурган жер. 3. Көкден тышген аскерчи. 4. Экинден бирин алырга эркинлик. 5. Көндеден бир кьолну аты. 6. Жаунну аз-аз тамычылауу. 9. Таурухха бизде алай да айтадыла. 12. Аллай зат тас болурга ёчдю. 14. Хийла өтюрюк кыурау. 16. Бир тырлю бир жерни алыу. 17. Кавказ миллетни адамлары. 19. Сормай, букьдуруп, адамны затын алган адам. 20. Оруслуда «мужик» деген сөздөн кирип, бизде адепсиз деген магъананы тутхан сөз. 24. Аталыкьга берилип, биринчи орус билим алган жашла. 26. Тойда оюнланы бири. 29. Жарагъа керек зат. 30. Итни кюсегени. 31. Баш кийим. 33. Адамны жанын алырга тагьылган жип. 34. Къазахстанда шахар.

Бир ыйыккыны ичинде

Эм тирилени белгилегендиге

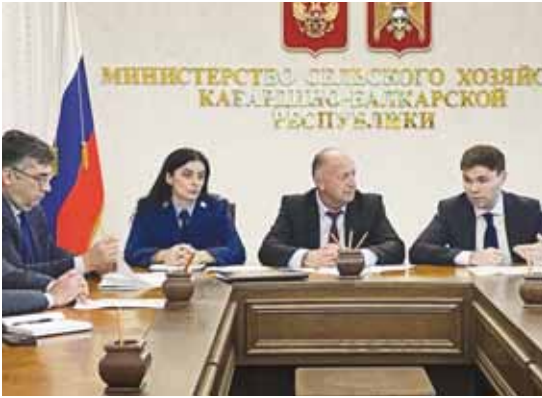
Көп болмай Къабарты-Малкъарны Регионнага оңу этиу арасы (ЦУР) озган айда социал сөтледе кётюрюлген жарыулаага аслам халда эс бурган муниципал къурамланы бла регион ведомстволаны эсеплерча төрели рейтинг өтдюргенди.

Эсеплени чыгарырдан алгач, жумушла къаллай бир заманны ичинде тамамланганларына, тынгылы толтурулганларына эм башха шартлаага да эс бурулганды. Алай бла бу жол

биринчи КъМР-ни Саулык сакъларны Регионнага оңу этиу арасы (ЦУР) озган айда социал сөтледе кётюрюлген жарыулаага аслам халда эс бурган муниципал къурамланы бла регион ведомстволаны эсеплерча төрели рейтинг өтдюргенди. Жарыкъландыруу эмда илму, Урунуу эмда социал къоруулаа министрстволуа уа ючюнчю жерге чыкъландыла. Муниципалитетлени юсюнден айтханда, биринчи жерлени Бахсан район бла шахар округу администрациялары алгандыла. Терк бла Чегем район экинчи бла ючюнчю жерледедиле.

Тинтиуле 2021 жылдан бери бардырыладыла. Аланы мураты - толтуруучу власть органла бла жер-жерли самоуправлениланы ишлерине багъа бирчегиди эм власть бла жамауатны арасында байламлыккыны айнытыр-Гъады.

Эсге сала айтсакъ, Регионнага оңу этиу ара офис халда ишлемейди, социал сөтледе кётюрюлген соруула «Инцидент менеджмент» системаны амалы бла жарашдырыладыла. Аны ючюн жарыу анда тынгылырак ачыкъланса игиди.

Файдаларын ачыкъларгъа борчлудула

Көп болмай КъМР-ни Эл мюлк министрствосунда ведомствода урунганлаага файдаларыны, мюлклерини юсюнден толу халда билдирге кереклерини юсюнден семинар бардырылганды. Анга Къабарты-Малкъарны Башчысыны Администрациясында коррупциягъа къажуу управленияны таматасыны орунбасары Тубейланы Амиран, консультант Мурат Гогов эм коррупция бла байламлы законодательствону толтуруу надзор бардыргъан бөлүмню прокурору Улбашланы Фатима къатышхандыла.

Тубешиуде коррупциягъа къажуу туруу юсюнден айтхандыла, ол санда улутха алган инсан жууапха тартылгъын да билдиргенди. Андан сора да, файдаларыны, мюлклерини юсюнден справканы толтургъанда кёбюсюнде къаллай халатла жиберилгенлери да келтирилгенди. Корупциягъа къажуу туруу законодательствода тюрлениулеге да тынгылы эс бурулганды.

Ахырында Администрацияны эм республиканы прокуратура-сыны келечилери министрстволаны ишчилерини сорууларына жууапла бергенди.

Болжалган кеч къалмазча

Көп болмай Россейни Эл мюлк министрствосунда битимчилик, механизация, химизация эм битимлени къоруулаа жаны бла департаментни таматасы Роман Некрасовну башчылыгы бла тирлик болжалдан кеч къалмай жыйылырына атап, кенгеш бардырылганды. Анга видеоконференция халда КъМР-ни эл мюлк министрини орунбасары Мачраил Шетов да къатышханды.

Къабарты-Малкъарны юсюнден айтханда, тийишли ишле болжалдан кеч къалмай тилуруладыла. Аны баш сытталууларын бирине регионда чууакъ юклени сакъланганларын да санаргъа боллукъду. Алай бла бусагъатда мюлкледе

мирзеулюк нартнохню, тахта кёгетлени, ол санда картофну эм жемешлени кетерип кирешедиле.

Аны бла бирге кюзлюклени себиу да къыстау барады. Бюгюнлюкде 46,8 минг гектаргъа неда 72 процентине урлукъ себиу бошагъандыла. Андан будагъа – 35,2, арпагъа – 6,2, рапсха – 5,2 эм мал ашха 0,150 минг гектар жетеди.

Мюлклени барысында да бийик качествому кесибизни урлукъну хайырланадыла. Жерни кючлерча минерал семиртгичле да салынмай къалмайдыла. Заранлы къурткъумурсхалдан бла арууладан къорууларча мадарла да этиледиле.

Танг кесек къошулганды

Шимал Кавказстатны управлениясында билдиргенлерича, быйыл Къабарты-Малкъарда эл мюлклени барында да 46,1 миллиард сом багъасына продукция сатылганды. Озган жылны кезиуо бла тенгешдиргенде, ол 109,9 процентге кёпдю. Ол санда эл мюлк организацияла

13,9 миллиард сом багъасы продукция чыгаргандыла, неда 28,6 процентге кёп.

Сагъынылган кезиуде малланы бла юй къанатлыланы этинден былтардан эсе иги да кёп сатылганды. Сютно юсюнден айтханда, ёсюм эс-ленеди.

Мюлкле ток бла жалчытылынгандыла

Быйыл тогуз айгъа «Россети Северный Кавказ» – «Каббалкэнерго» биригиуно келечилери сексенден артык агропромышленный комплексни ток бла жалчытхандыла. Саулай алып айтханда, алагъа 7 мегаватт (МВт) электрокюч берилгенди.

Жангы абонентлени санында: тууарла тутхан фермерле, теплицала, терек бахчала эм кёгетлени бла жемешлени сакъланган комплексле да бардыла. Алай бла Чегем районда онсегиз предприятиягъа 2 МВт. электрокюч тартылганды. Объектлени кёплюгю бла Урван район алганды. Болсада ала Чегемде объектленд иги да аз къоратарыккъыдыла.

- Бюгюнлюкде жерчиликке урунганланы иги кесиги тирликлени жарашдырырча неда сакъларча ток излагъа къошулурга излеидиле. Белгилисича, Къабарты-Малкъар терек бахчалары бла Шимал Кавказ Федерал округда алчыгъа саналады. Ол себепден тирликни зыраф этмезча, андан файд алырча тюрлю-тюрлю онгла изленедиле. Ол а энергоякусюз тамамланарыкъ тюрлюлюдю. Биз кесибизни жаныбыздан алаты тилеклерин толтурурга, бөлүмю айнууна себеплик этерге хазырбыз, - дейди «Каббалкэнерго» биригиуно таматасы Муртаз Каров.

Бетни басмагъа Культурчаны Зульфия бла Курданланы Сулейман хазырлагандыла.

Газетни келир номери 8 ноябрьде чыгарыккъыды.

Нальчикде «Гладиатор» спорт арада художестволу гимнастикадан «Тау къарылгъачла» деген аты бла XI регионла аралы эришуу болганды. Ол Къабарты-Малкъарны парламентини 30-жыллыгына атылып къуаралганды. Эришууге Шимал Осетия-Аланиядан, Къарачай-Черкесден, Ингушетиядан, Дондагы Ростовдан эм башха субъектленд атлетле къатышхандыла. Анда бизни республиканы спортчулары да кеслерин иги жаны

Мураты – спортну устасы болургъа

бла кёргозгенди. Малкъондуланы Русалина уа алтын майдал къытханды.

Русалина спорт гимнастика бла төрт жылдан бери кирешеди. Умутландыргъан спортчу, тюрлю-тюрлю эришуулеге къатыша, кёп майдалгъа, кубокка да тийишли болганды. Алгъаракъла Нальчикде гимнастиканы битеурроссей юноне аталган биринчилигинде 2013 жылда туугъан гимнасткаланы араларында биринчи жерни алганды. Ары дери Хорламы юноне жораланган турнирде – алтын, «Капелька солнца» деген эришууде да кюмюш майдалла къытханды.

Къызчыкъ гимнастиканы кеси жаратып сайлаганды, жарауларына, бирин да къалдырмасаанлай, сыйоп жюриюидю. Ол Сабиленни эм жаш тёлую чыгармачылык арасында тренер Наталья Короткова юйренеди. Андан тышында Русалина фортепиано ойнарга юйренеди, хорда жырылайды. Мураты уа «Спортну устасы» деген сыйлы атны алыргъады.

Сакълыкъ, жууаплылыкъ да изленедиле

КъМР-де Оператив штаб республиканы жамауатын бла аны къонаклары келе турган байрам бла – Халккы биригиуно юноу бла – алгышлайды эмда сакълыккы кючлендирге чакъырады, террорчулык ишледен сакъланыр ючюн бу жоруклаага бойсунуруугузу тилейди:

- къыйын халгъа келтирмеге, төгерекедеги кюркюу салырга боллукъ ишле этмезге кирешигиз;
- автотранспортну анга деп бёлонген жерлеге салыгыз;
- ишклик туудурган чулгымланы бла автомобильлени кёрсегиз, теракт эмда башха аманыкыла хазырлана турганларыны, адамлада чачдыруучу затла бла сауутла болганларыны юсеринден билсегиз, олсагъат право нызамны сакълуучулаага бла болушукъга терк келген службалаага билдиргиз;
- адамла аслам къатышхан жыйылуула баргъан, той-юн болган жерледе право нызамны сакълуучуланы, нызам ючюн жууаплы болган башха адамланы за-

конуу излемерин толтуруугуз. Хар билдиреу да тынгылы тилегилик, алагъа кёре инсанларыбызны кюркюу сукъларыны жалчытуу жаны бла тийишли мадарла этиликдиле.

КъМР-де Оператив штаб ишклик туудурган шартланы бла затланы юсеринден билдиргенлери атлары жашырынлыкка сакълыкларына ышандырады эмда республиканы жамауатына халы ангылапаны ючюн ырызлыгын билдиреди.

«Иси ызын» телефонлары:
КъМР-де Оператив штабны: **48-15-48**;

КъМР-де УФСБ-ни: **48-15-81** (ышаныулыкъ телефону);

КъМР-де МВД-ни: **40-49-10** (дежурный кесеге), **49-50-62** (ышаныулыкъ телефону);

Россейни Следствие комитетини КъМР-де Следствие управлениясыны: **77-64-22** (ышаныулыкъ телефону);
МЧС-ни КъМР-де Баш управлениясыны: **39-99-99** (дежурный кесеге).

Учредитель: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительствоу

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редактору орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редактору орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:

Редактору приёмный - 42-63-01. Баш редактору орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 40-03-24.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басмагы э асламлы информацияны эркиниклерин къоруулаа жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.
Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893

Газетни басмагъа «КъМР-Медиа» ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет «Издательство «Южный регион» ООО-ну типографиясында басмаланганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Номерге графикте кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салынганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН
ЧЫГЪАРГЪАНЛА:

Темуккуланы Амина - дежурный редактор, Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретары орунбасарлары; Бийчеккуланы Жаннета (1,2-чи бетле), Гельланы Валентина (3,4-чи бетле), Ахматланы Лоаза (10,11-чи бетле), Зезаланы Лида (9,12-чи бетле) – корректорла.

Тиражы 1438 экз. Заказ № 2411

Багъасы эркинди.

РЕДАКЦИЈНЫ ЭМ
ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,
Ленин атлы проспект, 5

электронный почтасы:
elbr_50@mail.ru